

педагогічної підготовки співаків до концертного виступу в класикамерного співу / Е. К. Економова // Молодий вчений : наук. журнал / редкол.: О. А. Глущенко [та ін.]. Херсон, 2014. Вип. 3 (06). С. 90–96.

5. Кокарева Е. О. Технологію творчого саморозвитку майбутніх педагогів-музикантів / Елеонора Олексіївна Кокарева // Музична освіта: філософський, мистецтвознавчий та педагогічний наголоси : монографія / За ред. Н. А. Овчаренко, Я. В. Шрамка. Кривий Ріг : ФО-П Чернявський Д. О., 2018. С. 247–280.

6. Мелешко. С. Бірюк С. Психолого-педагогічні передумови успішного виступу юного виконавця / С. Мелешко, С. Бірюк // Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2016. Вип. 14. С. 134–142.

7. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учеб. пос. для студ. и препод. / В. И. Петрушин. Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.

8. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия : теория и практика : уч. пос. для студ. высш. уч. завед. / В. И. Петрушин. Москва : Композитор, 1997. 164 с.

9. Юань Кай. Формування виконавської стабільності майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Юань Кай. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 230 с.

10. Ямпольский И. М. Давид Ойстрах. Москва. : Музыка, 1968. 144 с.

REFERENCES

1. Barenbojm, L. A. (1974). *Muzykal'naya pedagogika i ispolnitel'stvo*. [Musical pedagogy and performance]. Leningrad.

2. Blagoj, D. D. (1972). *O muzyke... вне muzyki*. [About music ... outside of music].

3. Bochkaryov, L. L. (2008). *Psikhologiya muzykal'noj deyatel'nost.i* [Psychology of musical activity]. Moskva.

4. Ekonomova, E. K. (2014). *Metody psikhologohopedahohichnoi pidhotovky spivakiv do kontsertnoho vystupu v klasiskamernoho spivu*. [Methods of

psychological and pedagogical training of students before a concert performance in a classroom sports]. Kherson.

5. Kokareva, E. O. (2018). *Tekhnolohiiu tvorchoho samorozvytku maibutnikh pedahohiv-muzykantiv*. [The technology of creative self-development of maybutny teachers-musicians]. Kryvyi Rih.

6. Meleshko, S., Biriuk, S. (2016). *Psikhologohopedahohichni peredumovy uspishnoho vystupu yunoho vykonavtsia*. [Psychological and pedagogical changes in the mind of a successful young viconavts]. Poltava.

7. Petrushin, V. I. (1997). *Muzykal'naya psikhologiya*. [Music psychology]. Moskva.

8. Petrushin, V. I. (1997). *Muzykal'naya psikhoterapiya : teoriya i praktika*. [Musical psychotherapy: theory and practice]. Moskva.

9. Iuan, Kai. (2019). *Formuvannia vykonavskoi stabilnosti maibutnikh uchyteliv muzyky v protsesi fakhovoї pidhotovky*. [Formation of performance stability of future music teachers in the process of professional training]. Kyiv.

10. Yampol'skij, I. M. (1968). *David Ojstrakh*. [David Oistrakh]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МІЩАНЧУК Вікторія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: теорія і методика мистецької освіти, використання інноваційних технологій у сучасній мистецькій освіті в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MISHANCHUK Viktoriia Mykolaivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Head of the Department of Musicology, Instrumental and Choreographic preparation of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory and methodology of artistic education, use of innovative technologies in contemporary artistic education in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2021 р.

УДК: 37.015.31:784.9

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-106-110

ОБУХ Людмила Василівна –

кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри мистецької освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-3556-7587>

e-mail: obukhmila@gmail.com

ПСИХОТЕХНІКА СПІВУ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ВОКАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Докорінні соціокультурні та економічні зміни в Україні

вимагають відповідних перетворень і в системі професійної освіти, зокрема такій її галузі, як музична та музично-педагогічна

підготовка кваліфікованих спеціалістів. Суспільству як ніколи необхідні компетентні професіонали, які могли б працювати і на виконавській, і на педагогічній нивах в умовах сучасного ринку праці.

Принципи усвідомленого виконання, професійного самоаналізу, інтонаційного контролю та сценічного самоконтролю є базовими для навчальних програм та мають ключове значення в освітньому процесі виховання студента-вокаліста, котрий зможе водночас професійно здійснювати і педагогічну діяльність. Оскільки саме від настрою співака, його психічного стану залежить якість звучання, то можливість використання в навчальній практиці психофізіологічних теорій тільки підсилить професійну підготовку студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропонована розвідка ґрунтується на аналізі як вокально-педагогічної, так і психофізіологічної літератури, що дає можливість розглядати проблему підготовки висококваліфікованих педагогів-музикантів, спеціалістів мистецького напрямку крізь призму міждисциплінарного підходу. Слід зауважити, що психофізіологічні особливості людського організму вивчали як зарубіжні (Д. Бернс, А. Елліс), так і українські вчені (С. Генік), фізіологічні засади постановки голосу розробляли Л. Дмитрієв, І. Сеченов, Р. Юссон, В. Юшманов, психологічні аспекти вокального розвитку досліджували А. Зданович, Б. Теплов, Г. Стасько. Аналіз науково-методичної літератури також показав, що у вокально-педагогічній практиці спроби «поглянути» на традиційний вокально-педагогічний процес під іншим кутом зору здійснили Я. Кушка, О. Молодій, Л. Обух, Л. Прохорова, Г. Стасько, В. Чайка. Проте, проблема розвитку вокальних здібностей та голосових якостей через призму психофізіології, вироблення стресостійкості під час співу в студентів мистецьких спеціальностей з педагогічної точки зору й досі актуальна та доцільна в умовах пошуку та впровадження інноваційних засобів навчання, що й зумовило мету дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні ролі психотехніки співу як одного із сучасних напрямів вокальної педагогіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новий підхід до сучасних проблем вокальної педагогіки вимагає і деякого уточнення та розширення традиційного визначення голосового апарата співака, як «сукупність органів людини, які беруть участь в утворенні співацького голосу, діючи взаємопов'язано і одночасно» [9, с. 36].

Визнання самого співака (його тіла, а не тільки голосового апарата) основним інструментом, розширює і доповнює сучасне трактування поняття «живого» музичного інструменту, що надає йому нових повноважень і наукової логіки, оскільки, голосовий апарат не може існувати окремо від тіла співака, а його робота повністю залежить від стану органів і систем та загального стану здоров'я виконавця, у тому числі психологічного.

Зрештою, в багатьох джерелах минулого можна знайти подібне трактування співацької діяльності. Ще відомий тенор Е. Карузо вважав емоційність, власне, спів «всім тілом», «всією своєю сутністю» основою виконавської майстерності, а академік Л. Орбелі наголошував на недоцільності «розбивати» співацький процес на окремі фізіологічні акти. Такий підхід дозволяє розглядати фізичну суть співацького інструменту, як досконалий духовий музичний інструмент, унікальність якого полягає в тому, що він є живим організмом, для якого звукоутворення – це один з проявів його функціональних можливостей. Отже, інструмент співака – це інструмент, звучання якого здійснюється без участі рук музиканта, а винятково інтелектуально-вольовим шляхом – шляхом моделювання (створення і корекції) ідеальної програми майбутніх дій і практичної реалізації цієї програми вольовими зусиллями. Крім того, ця робота є усвідомленим та емоційним процесом.

Психотехніка керівництва роботою голосового апарата співака як «живим музичним інструментом» є однією з найскладніших проблем сучасної вокальної педагогіки, оскільки, вона зумовлена винятково функціональними особливостями людської інтелектуальної діяльності, яка повинна забезпечувати послідовний і систематичний процес опанування всіма параметрами голосотворення – від елементарних знань, умінь і навичок, до вершин вокальної майстерності. Без цієї послідовності вокальний процес перетворюється в спонтанну дію, що відбувається поза свідомістю виконавця і стає некерованим.

Індивідуальний досвід співака (в даному випадку – вокальні вміння та навички) формуються як умовнорефлекторні зв'язки. Знання вокальний педагог Л. Дмитрієв наголошував, що «послідовна упорядкована система дії подразників, яка повторюється багаторазово, призводить до утворення упорядкованої системи перебігу нервових процесів у корі головного мозку – до утворення стереотипів діяльності» [3, с. 231].

Звідси, вокальний розвиток – це, насамперед, формування стійких співацьких рухових, стереотипів, оскільки рухові навички за своїми фізіологічними механізмами є умовними рефлексами.

Координація рухів нервово-м'язової системи співака формується поступово в процесі навчання (співу, слухання еталонного звучання майстрів вокалу, аналізу тощо), внаслідок утворення певних відчуттів та уявлень (слухових, м'язових, вібраційних, зорових, тактильних). Слухові відчуття контролюють висоту, силу, тембральні характеристики звука. М'язові відчуття утворюються в процесі м'язової діяльності тіла людини, пов'язаної зі звукоутворенням, а вібраційні – характеризують відчуття, пов'язані з природою поширення звукових хвиль, як у зовнішньому (навколишньому), так і внутрішньому (в тілі виконавця) середовищі. Ці відчуття, сформовані спочатку в корі головного мозку, потрапляють у вигляді нервових імпульсів у м'язову систему голосового апарату, координуючи роботу в процесі співу, оскільки, за твердженням відомого фізіолога І. Сеченова, «вся безмежна різноманітність зовнішніх проявів мозкової діяльності зводиться врешті-решт тільки до одного явища – м'язового руху» [10, с. 9]. Тому всі відчуття і уявлення як аналізатори якості голосоутворення тісно пов'язані між собою і лежать в основі формування музично-вокального слуху (ідеомоторного, вокально-моторного) – найважливішого рушія вокальної техніки, який акумулює в собі «звуковисотний, динамічний, тембровий, ритмічний слух, а також вокально-тілесну схему, <...> здатність співака оцінювати, свідомо контролювати і удосконалювати якість звука в процесі фонації» [10, с. 29].

У вокалі психологи виділяють взаємодію органів чуттів, як найважливішу сферу співацького процесу, здатних шляхом синестезії (коли під дією одного аналізатора можуть виникати реакції інших), впливати на функцію звукоутворення за допомогою образних порівнянь, співставлень, яскравих характеристик, емоційних навіювань тощо. Таким чином, метою діяльності педагога-вокаліста стає вдосконалення процесів координації і взаємодії рухової активності голосотвірних органів, яка повністю залежить від характеру і сили нервових імпульсів, що надходять з кори головного мозку. Тому процес звукоутворення залежить як від роботи центральної нервової системи, так і від слухових уявлень, які виникають в процесі співу.

Беззаперечно, якісні характеристики співацького голосу залежать і від

фізіологічних особливостей будови голосового апарату, і від цілеспрямованого педагогічного впливу на його розвиток, оскільки співак одночасно є виконавцем, а його голосовий апарат – музичним інструментом. Це надзвичайно ускладнює для співака формування цілісного поняття процесу голосоутворення та критичного сприйняття власного голосу на психологічному рівні. Працюючи в класі постановки голосу, кожен педагог усвідомлює, що голос студента є складним та багатограним явищем як досконалий, «живий» інструмент, який безпосередньо пов'язаний з виконавцем, його думками, почуттями. Тому саме від настрою співака, його психічного стану залежить якість звучання.

Оскільки спів, насамперед, мусить бути фізіологічно вірним, то голос людини постає як наслідок її фізичного і психічного (духовного) здоров'я. Запорукою успіху співака в сучасному гіперстресовому світі буде вміння звільнити тіло й душу від певних психофізіологічних перевантажень (завдяки певним вправам, тренінгам тощо). Безумовно, для кожного організму співака (береться до уваги унікальність будь-якого індивіда) варто підбирати окремий комплекс спеціальних вправ, шукати відповідні методичні прийоми щодо виховання психолого-фізіологічної свободи під час співу, як і встановлювати індивідуальний співацький режим. Проте, не буде зайвим попрактикувати загальнодоступні психофізіологічні тренінги, розраховані на вирішення масових суспільних проблем.

Зокрема, цінними будуть поради американських психологів А. Еліса [4] щодо доцільних і недоцільних хвилювань («звичайно, я не хочу, щоб так сталося, але якщо так і станеться, то я якось із цим впораюсь»), раціональних і нерациональних, нелогічних думок («якщо сьогодні я постараюсь більше, то завтра я зможу відповідно...») та Д. Бернса [1] щодо конкретних мрій та планів: відкинути всі надто ідеальні мрії і плани, братися тільки за здійснення реальних, доступних на сьогодні задач. Принаймі, це дозволить уникнути розчарувань та пригніченого емоційного стану. Принципи подібних тренінгів настановлюють на те, що ірраціональне, панічне або ілюзорне мислення є головною причиною емоційних зривів та власних негативних проєкцій майбутнього. Звідси, покрокове здійснення професійних планів дозволить співаку поступово нарощувати свій співацький потенціал та уникнути непотрібних стресових ситуацій через власні амбіції, виховуючи так звану цілеспрямовану

професійну «терплячість».

Акцент на поглибленні знань з фізіології та медицини для досягнення продуктивної життєдіяльності, що дотичний постановці голосу, ставить у своїй монографії науковець С. Генік [2]. Оскільки головною причиною більшості людських невдач та проблем зі здоров'ям він вважає негативну думку й емоцію про себе і свій потенціал, то висловлює наступне: «Тільки ми самі, а не хтось інший формуємо ті чи інші події у нашому житті за допомогою наших думок і почуттів. Тому краще взяти себе в руки й заставити мислити тільки позитивно, бачити себе таким, яким вам хочеться бути» [2, с. 52].

Концепція С. Геніка дотична педагогічній практиці британця – Р. Берклі. Майстер-класи та поради цього професора вокалу, професійного тенора та актора – це інновація в сучасній вокальній педагогіці, поряд з парадоксальним диханням О. Стрельнікової та співом на мовному рівні С. Рігса (описані Я. Кушкою). Методика Р. Берклі перегукується з позицією А. Еліса і Д. Бернса та спрямована на звільнення психофізіологічних відчуттів вокаліста, розширення його професійних можливостей [8].

Цікаву практику «звільнення голосу» описує і пропонує у своїй монографії педагог та науковець Г. Стасько. У її дослідженні чітко визначені основні секрети спеціаліста з вокалу А. Калабіна щодо виховання співака, серед яких, наприклад, – думка (і уява) керує інтонацією, а інтонація – всім. У комплексі це складає психологічний «секрет» роботи голосотвірної системи керівництва голосом, уміння співака передавати інтонацією емоційний характер твору, його інформаційне наповнення. Власне, дослідження Г. Стасько також переконує, що формування вокальних можливостей людини повністю лежить у площині психоемоційної сфери діяльності. На її переконання, психологія інтелектуально-творчого підходу до навчання співу передбачає насамперед опанування психологічними закономірностями механізмів вокальної діяльності: вокально-моторним слухом, образно-асоціативним мисленням, широкою палітрою художньо-творчої уяви і вокальної пам'яті в процесі формування техніки співу та вмінням використовувати психоемоційні сили для розв'язання вокально-виконавських завдань.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Певні теоретико-методологічні напрацювання в галузі вокальної педагогіки дозволяють сформулювати нам уяву про традиції та інновації щодо роботи зі студентом у процесі навчання.

Описані нами погляди як педагогів-вокалістів, так і психофізіологів перегукуються між собою, взаємодоповнюючи один одного. Вирішення деяких проблем у вокальній педагогіці можливе також завдяки використанню на практиці загальнодоступних психофізіологічних тренінгів Д. Бернса, А. Еліса та С. Геніка. На звільнення психофізіологічних відчуттів вокаліста, розширення його професійних можливостей спрямовані методи й прийоми Р. Берклі, А. Калабіна та поради Г. Стасько.

Звідси, дослідження й упровадження цікавих методик і практик провідних спеціалістів не тільки із галузі вокальної педагогіки, а й психології, фізіології та медицини в навчальний процес сприятиме розширенню співацького потенціалу та удосконаленню роботи голосового апарату. Дослідження подібних інновацій складає перспективу подальших розвідок для обґрунтування психотехніки співу як інноваційного напрямку вокальної педагогіки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бернс Д. Хорошее самочувствие: новая терапия настроений / Пер. с англ. Л. Славина. Москва: Вече, Персей, АСТ, 1995. 400 с.
2. Генік С. Мистецтво бути здоровим: монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005. 657 с.
3. Дмитриев Л. Основы вокальной методики: учеб. пособ. для муз. вузов. Москва: Музыка, 1964. 675 с.
4. Эллис А. Психотренинг / пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. 288 с.
5. Зданович А. П. Некоторые вопросы вокальной методики. Москва: Музыка, 1965. 148 с.
6. Кушка Я. С. Методика навчання співу: посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2010. 288 с.
7. Молодій О. Р., Обух Л. В. Інтонаційний самоконтроль як один із компонентів сучасної професійної підготовки студентів у класі постановки голосу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 157 / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С. 106–110.
8. Обух Л. В. Роль інноваційних засобів навчання у розвитку виконавської свободи студентів-співаків. *Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття*: зб. матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, Мукачево, 20–21 квітня 2017 р. Мукачево: РВВ МДУ, 2017. С. 297–300.
9. Прохорова Л. Українська естрадна вокальна школа: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації. Вид. 2-е. Вінниця: Нова книга, 2006. 384 с.
10. Сеченов И. М. Рефлексы головного мозга: монография. Москва: Наука, 1961. 123 с.

REFERENCES

1. Berns, D. (1995). *Khoroshee samochuvstviye: novaya terapiya nastroyeni*. [Self-pleasure: a new mood therapy]. Moskva.
2. Genyk, S. (2005). *Mystetstvo buty zdorovym: monohrafiya*. [The art of hitting healthy: monograph]. Ivano-Frankivsk.
3. Dmytryev, L. (1968). *Osnovy vokalnoi metodyky: ucheb. posob. dlia muz. Vuzov*. [Fundamentals of Vocal Methodology: A Study Guide for Music Universities]. Moskva.
4. Эллыс, А. (1999). *Psykhotrenynh*. [Psycho-training]. Sankt-Peterburh.
5. Zdanovych, A. P. (1965). *Nekotorye voprosy vokalnoi metodyky*. [Some questions of vocal technique]. Moskva.
6. Kushka, Ya. S. (2010). *Metodyka navchannia spivu: posibnyk z osnov vokalnoi maisternosti*. [Singing technique: a guide to the basics of vocal skills]. Ternopil.
7. Molodii, O. R., Obukh, L. V. (2017). *Intonatsiinyi samokontrol yak odyn iz komponentiv suchasnoi profesiinoi pidhotovky studentiv u klasi postanovky holosu*. [Intonation self-control as one of the components of modern professional training of students in the class of vocal.]. Kropyvnytskyi.
8. Obukh, L. V. (2017). *Rol innovatsiinykh zasobiv navchannia u rozvytku vykonavskoi svobody studentiv-spivakiv*. [The role of innovative teaching aids in the development of performing freedom of students-singers]. Mukachevo.
9. Prokhorova, L. (2006). *Ukrainska estradna vokalna shkola: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv kultury i mystetstv III–IV rivniv akredytatsii*. [Ukrainian Variety Vocal School: a textbook for students of higher educational institutions of culture and arts of III-IV levels of accreditation]. Vinnytsia.
10. Sechenov, Y. M. (1961). *Refleksii holovnoho mozgha: monohrafiya*. [Reflexes of the brain: monograph]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БУХ Людмила Василівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри мистецької освіти Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: музичний менеджмент, персоналії, музичне мистецтво та музична освіта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ОБУКН Liudmyla Vasylivna – Ph.D. (theory and history art), Associate Professor, Head of the Department of Artistic Education of the Educational and Scientific Institute of Pedagogy of Zhytomyr Ivan Franko State University.

Circle of scientific interests: music management, personalities, music art and educational.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021 р.

УДК 373.3.015.3:159.942]:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-110-114

ПРЯДКО Олена Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0728-976X>

e-mail:pryadkoov@ukr.net

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток психологічної грамотності в учнів молодших класів є актуальним завданням сучасної школи, оскільки розвиненість необхідного набору психологічних компетентностей є запорукою їх успішності у різних сферах життєдіяльності, здатності ефективно адаптуватися до змінних умов життя суспільства, засвоювати соціальні навички поведінки, займати активну життєву позицію, впливати на перебіг подій у їх оточенні. Розвиненість емоційної сфери дітей є умовою формування активної, ініціативної, самостійної, емпатійної особистості. Недоліками розвитку емоційної сфери у дітей молодшого шкільного віку є нездатність налагоджувати ефективну комунікацію як з

дорослими, так і з однолітками, проблеми соціального адаптування, неуспішність у навчанні. Молодший шкільний вік є синтетивним періодом для розвитку світу емоцій дитини. Музичне мистецтво має невичерпний потенціал впливів на емоційний, інтелектуальний розвиток дітей, активізує емоційно-чуттєві переживання, сприяє збагаченню емоційного досвіду, формує естетичні почуття, художню культуру, стимулює мисленнєву діяльність, рівень самосвідомості, творчої активності, креативність. Завданнями, які стоять перед сучасним вчителем музичного мистецтва, є не лише здійснення естетичного та культурного розвитку особистості учня, але й турбота про розвиток його емоційної сфери. Це вимагає сформованості у нього низки психолого-